

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА**

Факультет природничих наук
Кафедра географії та природознавства

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ГЕОГРАФІЯ НАСЕЛЕННЯ

Рівень вищої освіти - перший (бакалаврський)

Освітньо-професійна програма 014 Середня освіта (Географія)

Спеціальність 014.07 Середня освіта (Географія)

Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка

Затверджено на засіданні
кафедри географії та природознавства
Протокол № 1 від 27 серпня 2025 р.

Івано-Франківськ – 2025

1. Загальна інформація	
Назва дисципліни	Географія населення
Викладач	Червінський Андрій Іванович
Контактний телефон викладача	
E-mail викладача	andrii.chervinskyi@cnu.edu.ua
Формат дисципліни	Очний
Обсяг дисципліни	3 кредити ECTS, 90 год.
Посилання на сайт дистанційного навчання	https://d-learn.pnu.edu.ua
Консультації	Згідно розкладу
2. Анотація до навчальної дисципліни	
Предметом вивчення навчальної дисципліни є закономірності формування, розвитку та територіальної організації населення світу й України, демографічні процеси, міграційні рухи, розселення та урбанізація, соціально-економічні, етнокультурні та трудові ресурсні характеристики населення. Навчальна дисципліна є обов'язковим компонентом циклу професійної підготовки здобувачів освіти ОПП 014.07 «Середня освіта (Географія)». У процесі її вивчення здобувачі освіти ознайомлюються з теоретико-методологічними засадами географії населення, сучасними демографічними концепціями, методами аналізу статистичних даних, просторового аналізу та картографування демографічних і соціальних процесів. Під час вивчення курсу основна увага приділяється аналізу відтворення населення, віково-статевої структури, показників народжуваності, смертності, природного та механічного руху населення, міграційних процесів, урбанізації та систем розселення. Значна увага зосереджується на вивченні регіональних особливостей демографічного розвитку України та світу, сучасних демографічних викликів, проблем депопуляції, старіння населення, внутрішніх і зовнішніх міграцій. Зміст навчальної дисципліни сприяє формуванню у здобувачів освіти здатності здійснювати комплексний географічний аналіз населення, використовувати статистичні, картографічні та геоінформаційні методи дослідження, інтерпретувати демографічні показники у навчальному процесі закладів загальної середньої освіти. Дисципліна забезпечує підготовку майбутніх учителів географії до професійної діяльності, формує аналітичне мислення, дослідницькі навички та вміння застосовувати знання з географії населення у педагогічній і науковій роботі.	
3. Мета та цілі навчальної дисципліни	
Метою вивчення дисципліни є формування у майбутніх учителів географії системи теоретичних знань і практичних умінь щодо аналізу демографічних процесів і територіальної організації населення, розвиток аналітичного та просторового мислення, а також здатності застосовувати знання з географії населення у професійній педагогічній діяльності та науково-дослідній роботі. Основними завданнями є: • Ознайомити здобувачів освіти з теоретико-методологічними основами географії населення та її місцем у системі географічних наук. • Розкрити закономірності відтворення населення, особливості народжуваності, смертності, природного приросту та демографічної структури населення. • Навчити аналізувати міграційні процеси, їх причини, напрями та вплив на демографічний і соціально-економічний розвиток територій. • Сформувати розуміння процесів урбанізації, формування міських і сільських поселень, територіальних систем розселення населення. • Розвинути вміння використовувати статистичні, картографічні та геоінформаційні джерела для аналізу демографічних процесів. • Ознайомити з регіональними особливостями розміщення населення світу та України, сучасними демографічними проблемами та тенденціями.	

- Сформувати здатність застосовувати знання з географії населення у навчальному процесі закладів загальної середньої освіти.
- Сприяти розвитку наукового мислення, аналітичних здібностей та готовності до проведення географічних і педагогічних досліджень.
- Виховати розуміння соціальної значущості демографічних процесів та їх ролі у сталому розвитку суспільства.

4. Програмні компетентності

ІК. Здатність розв'язувати типові спеціалізовані завдання, педагогічні ситуації та практичні проблеми в галузі географічної освіти із застосуванням сучасних технологій та методів дослідження.

Загальні компетентності (ЗК)

ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, прийняття на цій основі адекватних рішень у професійній діяльності.

ЗК2. Здатність до самостійного вивчення нових методів і форм роботи, використання новітніх педагогічних технологій у практичній діяльності, підвищення професійної майстерності.

ЗК4. Здатність бути креативним, генерувати нові ідеї, творчо підходити до розв'язання практичних професійних ситуацій.

ЗК5. Здатність вільно і грамотно, усно та письмово спілкуватися державною мовою у професійній діяльності.

ЗК8. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології, програмне забезпечення та інтегрувати їх в освітнє середовище

ЗК9. Здатність планувати та раціонально моделювати власну траєкторію навчання упродовж життя (навчання та самоосвіта), коригувати власну професійну діяльність в контексті основних професійних вимог до вчителя.

ЗК11. Здатність здійснювати дослідницьку та інноваційну діяльність, генерувати нові ідеї, творчо підходити до розв'язання освітніх та наукових проблем.

ЗК13. Здатність орієнтуватися в проблемах сучасного суспільно-політичного життя в Україні, дотримуватися у своїй діяльності моделей поведінки, які відповідають чинному законодавству України; слугувати зразком громадянина-патріота для учнів, батьків, колег.

ЗК14. Здатність самокритично оцінювати власну роботу, вдосконалювати та розвивати власні пізнавальні і творчі навички.

ЗК15. Здатність ефективного розв'язання освітніх проблем і ситуацій нестандартними способами.

Спеціальні (фахові, предметні компетентності (СК))

СК 01. Наявність системи наукових знань із дисциплін фундаментальної та професійної підготовки, здатність до їх застосування на практиці.

СК 02. Здатність вільно оперувати фаховими поняттями і термінами для виконання професійних завдань.

СК 03. Володіння методикою навчання географії, проведення виховної роботи, використання інформаційно-комунікаційних та інноваційних технологій навчання.

СК 04. Здатність розв'язувати широке коло проблем та задач шляхом розуміння їх фундаментальних основ, використання як теоретичних, так і експериментальних методів.

СК 05. Здатність майбутнього вчителя (випускника) вирішувати стандартні та проблемні професійні завдання, які виникають в освітній практиці основної і старшої школи, на основі сформованих знань про теоретичні засади побудови змісту загальної географічної освіти, спроможність обґрунтовано обирати прийоми, засоби, технології, форми організації навчання, адекватні дидактичній ситуації.

СК 06. Здатність працювати із навчально-методичною та науково-географічною літературою, систематично підвищувати професійно-педагогічну кваліфікацію.

СК 07. Здатність застосовувати методи навчання, методичні прийоми, технології навчання, розвитку критичного мислення, мобільного навчання, компетентнісно-орієнтованого навчання з метою формування в учнів предметних компетентностей та ключових компетентностей до життя у суспільстві.

СК 09. Здатність кваліфіковано аналізувати навчальні матеріали, добирати альтернативні підручники, атласи, посібники, які найбільше відповідають цілям і умовам навчання, розробляти навчально-методичні матеріали для проведення занять.

5. Результати навчання

ПРН 1. Здатність застосовувати базові знання із фундаментальних природничо-математичних (вищої математики, фізики, хімії, геології) та суспільно-гуманітарних (філософії, історії, культурології) для глибшого розуміння сутності процесів та явищ у природних оболонках Землі, життєдіяльності людського суспільства.

ПРН 4. Знає, розуміє і демонструє здатність реалізовувати теоретичні й методичні засади навчання географії для виконання освітньої програми у ЗЗСО.

ПРН 6. Здатність застосовувати знання для розв'язування якісних та кількісних задач у галузі географії.

ПРН 9. Вміти орієнтуватися у чинній законодавчо-нормативній базі з питань педагогіки та організації навчально-виховного процесу у загальноосвітніх навчальних закладах.

ПРН 10. Здатність застосовувати знання професійно-орієнтованих дисциплін у практиці організації навчально-виховного процесу в основній і старшій школі.

ПРН 11. Вміти ефективно діяти, розв'язуючи стандартні та проблемні методичні задачі під час опрацювання з учнями змістових ліній, визначених Державним стандартом загальної географічної освіти основної та старшої школи.

ПРН 13. Здатність застосовувати сучасні методики та освітні технології, для забезпечення якості навчально-виховного процесу в середніх загальноосвітніх навчальних закладах.

ПРН 14. Здатність до організації виховного процесу в шкільних та позашкільних закладах освіти, здійснювати педагогічний супровід соціалізації та професійного самовизначення учнів, підготовки їх до свідомого вибору життєвого шляху.

Обсяг навчальної дисципліни

Вид заняття	Загальна кількість годин
лекції	12
семінарські, практичні заняття	18
самостійна робота	60

Ознаки навчальної дисципліни

Семестр	Спеціальність	Курс (рік навчання)	Нормативна / вибіркова
2	014 Середня освіта (Географія)	1	нормативна

Тематика навчальної дисципліни

Тема	кількість годин		
	лекції	практич ні заняття	сам. роб
Тема 1. Теоретичні основи та джерела географії населення Предмет, об'єкт і завдання географії населення. Місце географії населення в системі суспільної географії та її	2	2	10

взаємозв'язки з демографією, економічною географією, соціологією та статистикою. Методи дослідження населення: статистичний, картографічний, порівняльно-географічний, історичний, геоінформаційний. Історія становлення і розвитку географії населення у світі та в Україні. Основні наукові підходи та концепції. Джерела інформації про населення: переписи населення, поточний облік, державні та міжнародні статистичні бази, соціологічні дослідження та їх значення для географічного аналізу.			
Тема 2. Чисельність, відтворення та демографічна структура населення Чисельність населення світу та України, її динаміка і територіальні відмінності. Поняття відтворення населення та його типи. Показники народжуваності, смертності, природного приросту і їх географічні особливості. Концепція демографічного переходу та її стадії. Вікова і статевая структура населення, типи вікових пірамід. Демографічне старіння населення, депопуляція та їх соціально-економічні наслідки. Особливості демографічної структури населення України.	2	4	10
Тема 3. Розміщення населення та процеси розселення Закономірності та фактори розміщення населення на Землі. Густота населення та її територіальні відмінності. Форми і типи розселення населення: міські і сільські поселення. Урбанізація як глобальний соціально-економічний процес, її рівні та особливості. Субурбанізація, агломерації, мегаполіси. Регіональні особливості розміщення населення світу та України. Вплив природних, історичних і соціально-економічних чинників на формування систем розселення.	2	2	10
Тема 4. Міграції населення та міграційна політика Поняття міграції та її види. Причини, фактори і наслідки міграційних процесів. Внутрішні та зовнішні міграції, трудові, освітні та вимушені міграції. Основні напрями сучасних міграційних потоків у світі. Особливості міграційних процесів в Україні. Вплив міграцій на демографічну структуру та економічний розвиток територій. Міграційна політика держав та міжнародне регулювання міграційних процесів.	2	4	10
Тема 5. Етнічна, мовна та релігійна структура населення Поняття етносу, нації, народності. Етнічний склад населення світу, найбільші народи та їх географічне поширення. Етнічна структура населення України. Мовна структура населення, мовні сім'ї і групи, їх географія. Релігійний склад населення світу та географія світових релігій. Особливості релігійної структури населення України. Вплив етнічних, мовних і релігійних факторів на розвиток суспільства.	2	2	10

Тема 6. Якість життя населення та сучасні демографічні проблеми світу і України Поняття рівня і якості життя населення та показники їх оцінки. Індекс людського розвитку та інші соціально-економічні показники. Соціально-економічні умови життя населення. Територіальні відмінності якості життя у світі та Україні. Глобальні демографічні проблеми сучасності: перенаселення, депопуляція, старіння населення, міграційні виклики. Демографічна політика держав, її напрями та значення для регулювання демографічних процесів. Роль демографічної політики у вирішенні сучасних проблем населення України.	2	4	10
	12	18	60
7. Система оцінювання навчальної дисципліни			
Загальна система оцінювання навчальної дисципліни	Вид контролю – залік. Максимальна кількість балів – 100. Практичні заняття – 5-10 балів, Контрольна робота – 15 балів; Самостійна робота / індивідуальне/творче завдання – 10 балів.		
Вимоги до письмової роботи	Контрольна робота – 15 балів. Самостійна домашня робота – 10 балів.		
Семінарські /практичні заняття	Максимальна оцінка – 5-10 балів.		
Умови допуску до підсумкового контролю	Виконання 50 % завдань		
Підсумковий контроль	Форма контролю – залік. Форма здачі – комбінована (усна, письмова).		
8. Політика навчальної дисципліни			
1. <i>Письмові роботи</i> виконуються відповідно до тематики лекцій, зазначених у силабусі. 2. <i>Академічна доброчесність</i> . Викладання навчальної дисципліни та взаємодія із здобувачем освіти ґрунтуються на основі положень та принципів академічної доброчесності, що регламентують діяльність здобувачів освіти та науково-педагогічних працівників: Кодекс честі Карпатського національного університету імені Василя Стефаника; Положення про Комісію з питань етики та академічної доброчесності Карпатського національного університету імені Василя Стефаника; Положення про запобігання академічному плагіату в Карпатському національному університеті імені Василя Стефаника. Ознайомитися з цими положеннями та документами можна за посиланням https://pnu.edu.ua/положення-про-запобігання-плагіату/ . 3. <i>Відвідування занять</i> . Пропуски практичних занять відпрацьовуються. Здобувач вищої освіти зобов’язаний відпрацювати пропущене заняття відповідно до «Порядку організації та проведення оцінювання успішності здобувачів вищої освіти Карпатського національного університету імені Василя Стефаника» (введено в дію наказом ректора №799 від 26.11.2019 р.; із внесеними змінами наказом № 309 від 19 травня 2023 р.). Порядок та організація контролю знань здобувачів вищої освіти визначаються «Положенням про організацію освітнього процесу та розробку основних документів з організації освітнього процесу в Карпатському національному університеті імені Василя			

Стефаника» введеного в дію наказом ректора № 447 від 24 липня 2015 р.; із внесеними змінами наказом ректора № 309 від 19 травня 2023 р.). <https://nmv.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/118/2023/05/organizatsia-osvitnjogo-protsesu.pdf>

та «Порядку організації та проведення оцінювання успішності здобувачів вищої освіти Карпатського національного університету імені Василя Стефаника» (введено в дію наказом ректора №799 від 26.11.2019 р.; із внесеними змінами наказом № 309 від 19 травня 2023 р.) <https://nmv.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/118/2023/05/otzinnuvannja-uspishnosti.pdf>.

4. *Неформальна освіта*. Результати неформальної освіти зараховується згідно «Положення про визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної освіти в Карпатському національному університеті імені Василя Стефаника» <https://nmv.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/118/2022/11/neformalna-osvita.pdf>

9. Рекомендована література

Основна:

1. Анісімова Г.М., Молнар Й.Й., Молнар Д.С. Географія населення: курс лекцій. Ужгород: СП «ПоліПрінт», 2012. 212 с.
2. Гудзеляк І.І. Географія населення: навчальний посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008.
3. Заставецька О.В., Заставецький Б.І., Ткач Д.В. Географія населення України: навчальний посібник. Тернопіль, 2007.
4. Сюткін С.І. Географія населення: курс лекцій. Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2012.
5. Філоненко І.М. Основи демографії: навчальний посібник. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 110 с.
6. Соціальна географія: підручник / за ред. Л. Немець, К. Мезенцева. Київ: Фенікс, 2019. 304 с.
7. Мезенцев К.В., Мезенцева Н.І., Мостова І.О., Сайчук В.С. Географія праці: сучасні концепти та ринки праці регіонів: навчальний посібник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2014. 190 с.
8. Гукалова І.В. Якість життя населення України: суспільно-географічна концептуалізація: монографія. Київ, 2009.
9. Доценко А.І. Територіальна організація розселення (теорія та практика). Київ: Фенікс, 2010.
10. Покляцький С.А. Умови життя населення великих міст України: суспільно-географічне дослідження: монографія. Київ: Наукова думка, 2016.
11. United Nations. World Population Prospects. New York: United Nations, 2022. URL: <https://population.un.org>
12. Weeks J.R. Population Geography: Tools and Issues. New York: Guilford Press, 2012.
13. Україна. Огляд урбанізації. Світовий банк (World Bank), 2015.
14. Економічна і соціальна географія світу: навчальний посібник / за ред. С.П. Кузика. Львів: Світ, 2005.
15. Дронова О.Л. Геоурбаністика: навчальний посібник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2014.

Допоміжна література

1. Заставний Ф.Д. Географія населення України: навчальний посібник. – Львів: Світ, 2003. – 320 с.
2. Ковтун В.В., Степаненко А.В. Географія населення: навчальний посібник. – Київ: Вища школа, 1999. – 215 с.

3. Кузик С.П. Географія населення і розселення: навчальний посібник. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 304 с.
4. Паламарчук М.М., Паламарчук О.М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії: навчальний посібник. – Київ: Знання, 2004. – 416 с.
5. Топчієв О.Г. Суспільна географія: основи теорії: навчальний посібник. – Одеса: Астропринт, 2009. – 544 с.
6. Цапок С.О. Етнодемографічна картина сучасного світу (енциклопедичне дослідження). – Львів: ІРД НАН України, 2007.
7. Цапок С.О. Поліетнічна експозиція світу у фокусі сучасних демовідтворювальних та міграційних процесів : монографія. Львів: Апріорі, 2017.
8. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії. Підручник. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003.

Основні нормативно-правові документи:

1. Положення про запобігання академічному плагіату в Карпатському національному університеті імені Василя Стефаника. URL: <https://pnu.edu.ua/положення-про-запобігання-плагіату>
2. Положення про організацію освітнього процесу та розробку основних документів з організації освітнього процесу в Карпатському національному університеті імені Василя Стефаника
URL: <https://nmv.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/118/2023/05/organizatsia-osvitnjogo-protsesu.pdf>

Інформаційні ресурси:

1. Наукова електронна бібліотека. (Книги, підручники.) / Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/portal>
2. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>
3. Наукова бібліотека Карпатського національного університету імені Василя Стефаника. Режим доступу: <http://lib.cnu.edu.ua/>

Викладач,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри географії
та природознавства

Андрій ЧЕРВІНСЬКИЙ